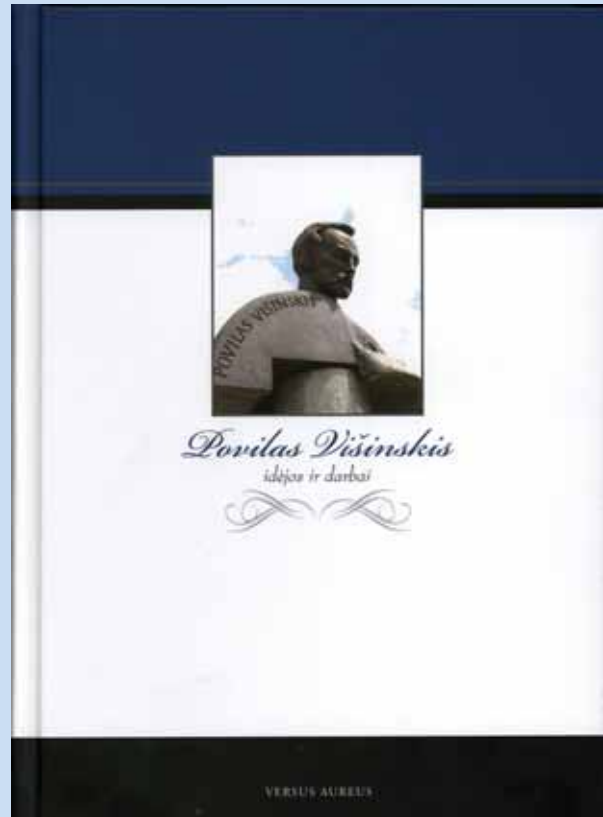

„POVILAS VIŠINSKIS. IDĖJOS IR DARBAI“

2011 m. pradžioje išspausdinta šiauliškės literatologės Dalios Striogaitės sudaryta 336 puslapių apimties knyga „Povilas Višinskis: idėjos ir darbai: nauja žiūra, nauji akcentai“. Knygos metrikoje rašoma, kad ją „sudaro 31 teminis straipsnis, archyvinė medžiaga (laiškai, 1905 metų atsišaukimai), taip pat kartojama 1906-aisiais išleista Povilo Višinskio knygelė „Kas tai yra konstitucija?“ įvairiais aspektais, iš naujo permąstoma ir aptariama XIX amžiaus pabaigos – XX amžiaus pradžios aktyvaus lietuvių tautinio judėjimo veikėjo, demokratiškos pažiūros politiko Povilo Višinskio (1875–1906) veikla ir darbai. Pabrėžiama svarbesnė nei ligi šiolei traktuota didžios asmenybės istorinė reikšmė.“

Leidinio redaktorė – Zita Kutraitė, viršelio dailininkė ir maketuotoja – Reda Žukė. Knygą išleido „Versus aureus“ leidykla.

Knygos „Povilas Višinskis. Idėjos ir darbai“ viršelis

Knygos koncepciją, turinį išsamiai aptarė knygos sudarytoja Dalia Striogaitė leidinio pradžioje spausdinamame tekste „Žodis skaitytojui“. Jį, pristatydami skaitytojams knygą, pateikiame ir šiame žurnalo numeryje.

ŽODIS SKAITYTOJUI

DALIA STRIOGAITĖ

Knyga skiriama žymiam XIX a. pabaigos – XX a. pradžios lietuvių tautinio judėjimo veikėjui Povilui Višinskiui, ir įvairiais aspektais nagrinėja jo užmojus, veiklą, darbus.

Demokratiškos pažiūros politikas, publicistas, švietėjas, lietuvių literatūros ugdytojas Povilas Višinskis (1875–1906) žinomas kaip Didžiojo Varpininko Vinco Kudirkos darbų tęsėjas, vienas vėlesnės

kartos varpininkų sambūrio lyderių, keletą paskutinių metų buvęs faktinis *Varpo* ir *Ūkininko* redaktorius. Drauge jis – vienas iš Lietuvių (vėliau – Lietuvos) demokratų partijos steigėjų ir ideologų, vienas aktyviausių Didžiojo Vilniaus Seimo 1905 m. dalyvių, nemažai prisidėjęs rengiant Seimo politinę rezoliuciją, kurioje buvo išdėstyti esminiai valstybiniai lietuvių siekimai. Višinskis – išskirtinio pilietiškumo ir veiklumo, brandžios galvosenos, unikalios įtaigumo asmenybė, suvaidinusi svarbų vaidmenį nepalankiausiomis sąlygomis kuriant modernios Lietuvos sampratą, ieškant perspektyvaus kelio Lietuvos valstybingumui. Jam priklauso garbinga vieta tarp iškiliausių XIX–XX a. sandūros lietuvių tautinio judėjimo veikėjų ir politikų – Jono Basanavičiaus, Jono Šliūpo, Antano Smetonos, Kazio Griniaus, Petro ir Jono Vileišių, Mykolo ir Vaclovo Biržiškų, Vaižganto, Jono Jablonskio, Stepono Kairio, Felicijos Bortkevičienės ir kitų, – kurie telkė visuomenę, darė jai įtaką ir kryptingai veikė, o 1918 m. įgyvendino Nepriklausomybės paskelbimą, sukūrė Lietuvos Respubliką, tikrai Višinskiui dėl ankstyvos mirties šito

(Nukelta į 40 p.)

Danutės Mukienės nuotraukoje – Kelmės rajono Ušnėnų kaime veikiančio Kelmės krašto muziejaus padalinio Povilo Višinskio memorialinio muziejaus ekspozicijos fragmentas ir Povilo Višinskio portretas (fotoreprodukcija iš KRIC archyvo)

(Atkelta iš 39 p.)

nebuvo lemta sulaukti. Tačiau Višinskis, labiau nei kas kitas, yra tapęs tautos kuriamosios energijos, aukojimosi bendram labai simbolišnei figūrai.

Ne sykį esame suvokę, kad nusistovėjęs ligšiolinis Višinskio vertinimas yra supaprastintas, nepakankamas, neadekvatus tikram jo politiniam reikšmingumui ir įtakai. Rodos, XIX a. antrosios pusės laikotarpis istorikų gana išžalgytas: pažymėtini Egidijaus Aleksandravičiaus, Antano Kulakausko, Vytauto Merkio, Antano Tylos, Vinco Trumpos, Rimanto Vėbros ir kitų moksliniai darbai. Bet esmingai įsigilinti į sudėtingus XX a. pradžios politinius procesus radosi galimybė tik posovietiniais išlaisvėjimo metais – Rimantas Miknys, Egidijus Motieka, Arūnas Vyšniauskas, Edvardas Vidmantas yra išryškinę šios epochos naujoves, reikšminguosius įvykius, iškėlę ir neeilinį Višinskio vaidmenį juose. Intriguoja naujas mokslo žodis, tiesos atkūrimo paieškos. Tačiau naujo išsamaus analitinio veikalo apie Višinskį pasigendama. Tam tikros iniciatyvos ėmėsi Šiaulių miesto kultūrininkai, Atgimimo metais entuziastingai pasišovę pagerbti, įamžinti savo kraštiečio atminimą. Šiaulių apskrities viešojoje bibliotekoje, nuo 1989 m. besivadinančioje Povilo Višinskio vardu, 1990–2008 m. buvo organizuojamos gražia tradicija tapusios mokslinės konferencijos „P. Višinskio skaitymai“. Konferencijose, kurių įvyko dešimt ir į kurias atvykdavo mokslininkų iš įvairių miestų, daug svarstyta, diskutuota – dėta nemažai pastangų permąstyti santykį su praeities kultūriniais, istoriniais reiškiniais ir asmenybėmis, bandyta užpildyti buvusių nutylėjimų spragas. Konkretus tikslas – suaktualinti požiūrį į Višinskį, atnaujinti jo veiklos ir darbų sampratą. Orientuotasi į nuodugnesnį, esmingesnį praeities pažinimą, į nūdienos reikalavimus. Remtasi istorikų veikalais, literatūrologų Juliaus Būtėno ir Adolfo Sprindžio monografijomis apie Višinskį, A. Sprindžio parengtais Višinskio *Raštais* (1964), bet pranešimuose vyraudavo naujas interpretavimas, nesyk buvo paskelb-

ta ir naujos, dar nenaudotos dokumentinės medžiagos. Atsivėrė daug platesnis Višinskio veiklos horizontas, papildytas ligi šiol neapartarinėtais ar tendencingai (dėl suprantamų politinių priežasčių) traktuotais ypatumais.

Savo tyrinėjimus, refleksijas, per ilgoką laikotarpį sukauptą medžiagą dabar pateikiame platesniam skaitytojų ratui. Naujoji knyga apie Višinskį – teminis straipsnių rinkinys – yra parengta minėtųjų konferencijų pranešimų pagrindu (knygon nepatekę, nors ir įdomūs, tekstai yra publikuoti dešimties konferencijų leidiniuose, be to, skelbiami Šiaulių apskrities Povilo Višinskio viešosios bibliotekos interneto svetainėje www.savb.lt, rubrikoje „Kraštiečiams“).

22 tyrinėtojų (kai kurie parašė po keletą straipsnių) akiratyje – įvairūs Višinskio gyvenimo ir darbų momentai, jo kultūrinės ir politinės veiklos barai. Tekstams susiklosčius į visumą, turime lyg savotišką kolektyvinę monografiją. Polilogas, bendradalykiškumas, autorių – istoriko, menotyrininko, literatūrologų, kultūrologų – individualybių, požiūrių, nagrinėjimo būdų skirtingumai leidiniui, rodos, teikia ir papildomo įdomumo.

Straipsnių iš viso 31. Knygoje jie sudėstyti į tris dalis.

Pirmojoje – gana išsamūs, bendresnio pobūdžio, esminius dalykus apie Višinskį ir jo epochą nagrinėjantys straipsniai: nušviečiamas kontekstas, Višinskio vieta varpininkų organizacijoje (Dalia Striogaitė), jo atkakli kova su carizmu (Kazys Misius), pateikiamas principinis Višinskio politinės veiklos vertinimo naujumas – jo vaidmuo Lietuvos visuomenei iš organinės modifikuojantis į pilietinę, bręstant ir konsoliduojantis moderniai politinei tautos savimonei (Rimantas Miknys). Konceptualiuose įžvalgiuose Brigitos Speičytės, Viktorijos Daujotytės tekstuose apie Višinskį – antropologą ir literatą – iškeliamas jo laikysenos ir motyvacijos išskirtinumas. Kiek netikėtas, bet reikšmingas yra Višinskio ir Vaižganto gretinimas (Ilona Ciužauskaitė). Argumentuotai diegiama receptijos atnaujinimo būtinybė (Marijus Šidlauskas). Vytenio Rimkaus straipsnyje ryškintas kraštovaizdžio

Danutės Mukienės nuotraukose – Kelmės rajono Ušnėnų kaime veikiantis Kelmės krašto muziejaus padalinys Povilo Višinskio memorialinis muziejus ir jo ekspozicijų fragmentai. 2010 m.

mįslingumas, galintis teikti naujų impulsų tyrinėjimams.

Antroji dalis pradedama Juozo Girdzijausko tekstu, kreipiančiu žvilgsnį į vertybių lygmenį – į tautos ir žmogaus egzistencinius, etinius orientyrus, koreguojamas Višinskio „bedieviškumas“. Kiti straipsniai irgi naujais aspektais siekia papildyti Višinskio asmens, jo idėjų ir darbų suvokimą, teikia nemažai ko-

(Nukelta į 42 p.)

(Atkelta iš 41 p.)

rekcijų. Ši knygos dalis – pati gausiausia: čia sutelkti kiek siauresnio užmojo, bet informatyvūs asmenį, biografiją, konkrečią praktinę veiklą nušviečiantys straipsniai. Pasitelkiama dokumentika – nemažai naujų duomenų ir ligi šiol nežinotų faktų paaiškina Višinskio žmogiškąjį „aš“ arba jo veikimą. Aptariama kilmė, giminės išsišakojimas (Irena Rudzinskienė), jaunos nekilmingos lietuvių inteligentijos pozityvus poveikis dvarui (Vytenis Rimkus). Nušviečiami Višinskio gyvenimo etapai (Genė Juodytė, Audronė Kiršinaitė), apžvelgiamos įvairios jo darbavimosi sritys: etnografinė ir liaudies švietimo veikla (Irena Višinskaitė-Čepienė), gegužinių organizavimas (Dalia Striogaitė), lietuvių rašytojų ugdymas (Aurelija Stanikutė), nelegalios spaudos reikalai ir publicistika (Bronius Raguotis, Ewa Stryczynska-Hodyl). Nagrinėjama komunikavimo problema, apibūdinamos kai kurių ligi šiol mažiau aptartų Višinskio bendražygių ir talkininkų – Vlodo Putvinskio, Antano Povyliaus, Petro Rusecko – asmenybės (Dalia Striogaitė, Janina Švambarytė-Valušienė, Jonas Petronis). Pasirinkęs kiek provokatyvų vyriškumo ir moteriškumo rakursą, įdomią Višinskio žmogiškosios esmės sampratą teikia Marijus Šidlauskas. Akistatą su nebūtimi analizuoja D. Striogaitė.

Trečiojoje dalyje – atspindžiai, atbalsai, atsiminimai. Lietuvių menininkų sukurtą Višinskio įvaizdį nagrinėja Vytenis Rimkus, Janina Barauskaitė, Dalia Jakaitė: šalia tradicinių – psichologizuotų, biografine medžiaga paremtų Povilo Višinskio portretų toks netikėtai jo atvaizdas kintančios nūdienės kultūros erdvėje – postmodernisto Juozo Erlicko kūryboje. Šioje dalyje skaitytojas ras ir tris subjektyvesnius rašinius: tai giminytės ryšiais su Višinskiu susi-

jusių Irenos Višinskaitės-Čepienės, Danutės Višinskaitės-Miliukienės tekstai ir Jūratės Sprindytės pasakojimas apie tėvo literatūrologo Adolfo Sprindžio vargus ir išgyvenimus, kai sovietiniai cenzoriai žalojo jo parengtos monografijos *Povilas Višinskis* rankraštį.

Atskira knygos dalis – Priedas. Čia pateikiama Lietuvos archyvuose rasta dokumentinė medžiaga: tai nepublikuoti ar sunkiai prieinami 36 Višinskio laišakai, nepatekę į 1964 m. išleistus jo *Raštus*; dar spausdinami 2 jo sukurti, Lietuvių demokratų partijos vardu revoliucingaisiais 1905 m. platinti atsišaukimai ir 1906 m. išleista, bet anaipol vertės nepraradusi populiarūs Višinskio knygelė „Kas tai yra konstitucija?“ Kad senus, autentiškus tekstus būtų lengviau skaityti ir suprasti, pridedamas barbarizmų, pasenusių žodžių ir žemaitiųjų žodynėlis.

Taigi skaitytojui siūlome gerokai atnaujintą Višinskio idėjų, veiklos ir kovos lauko sampratą, permaštytą jo intelektualių sprendimų ir pastangų formuojant modernią visuomenę ir valstybingumo principus esmę, o kartu – ir daug svarbesnio Višinskio vaidmens Lietuvos istorijoje suvokimą. Visai neabejotinas rodosi jo skelbtų idėjų, propaguotų vertybių gyvybingumas, europietiškas: demokratijos principai, tautos ir žmogaus teisių gynimas, mažumų teisės, tautų ir kultūrų solidarumas, integralumas, tolerancija ir kt. Rimtų apmąstymų nusipelno Višinskio, jo bendražygių visuomeninio ir kultūrinio indėlio išliekamoji vertė. Bendriausia prasme tai būtų atsakomybės savajam laikui, pilietinio sąmoningumo žadinimas.

Manome, kad mūsų kolektyvinė nuoširdžių pastangų knyga turėtų būti naudinga lietuvių kultūros ir visuomeninės minties istorijai, nors toli gražu ne viską pavyko aprėpti ir aptarti. Darbų liko ir būsimesiems tyrėjams.

Jono Strazdausko nuotrauka

